

Tako kot vse gosi se tudi **BELOČELE GOSI**
(*Anser albifrons*) rade družijo v večje jate.

foto: Dejan Bordjan

GOSI SLOVENIJE

// Dejan Bordjan

V preteklosti smo gosi poznali predvsem v povezavi s kulinaričnimi presežki ali kot dobre čuvajke kmečkih dvorišč, njihova puhasta peresa pa kot nepogrešljivi toplotni izolator v mrzlih zimskih dneh. Danes je precej bolj v ospredju opazovanje gosi, ki se v več tisoč- oziroma več deset tisočglavih jatah glasno spreletavajo po nižinah predvsem zahodne Evrope. Samo na Nizozemskem se pozimi zbere do 2,5 milijona gosi. Z nekaj sreče lahko tam v mnogovrstnih jatah opazujemo tudi do deset vrst gosi iz rodov *Anser* in *Branta*. V neposredni bližini Slovenije sta dve izjemno pomembni prezimovališči, kjer se lahko zbere več kot 10.000 gosi. Na Hrvaškem je to akumulacijsko jezero Donja Dubrava, v Italiji pa naravni rezervat Isola della Cona. Ker se v glavnem prehranjujejo na njivskih površinah, spijo pa na večjih stoječih vodnih telesih, se dnevno prestavljajo na kratke razdalje s počivališč na prehranjevališča. Spremljanje takih preletov je izjemno doživetje!

ENO IZGINE, DRUGO NASTANE

Tudi Slovenijo, ki leži med panonskimi in jadranskimi prezimovališči, najdemo na »gosjem zemljevidu«. V 90.-ih letih je bilo znano prenočišče gosi na Ormoškem jezeru. Tam se jih je zbralo tudi več kot 5000. Veliko večino gosi, ki so hrupno vzletavale in se hodile prehranjevat na njivske površine v širši okolici jezera, so sestavljale njivske gosi, nezamisljivo pa je bilo tudi število beločelih in sivih. Zaradi intenzivnega lova ter premika prezimovališča iz Panonije proti severu, je jezero izgubilo pomen pomembnega prenočišča in danes so gosi na Ormoškem jezeru zgolj občasne gostje. Po pregonu njivskih gosi smo v Sloveniji potrebovali več kot 20 let, da smo spet dobili regionalno pomembno območje. Njivska gos je v tem času postala redka gostja, številčno pa sta se močno okrepi beličela in siva gos. Obe lahko vidimo marsikje po Sloveniji, a največ, v zadnjih letih več tisoč, se jih jeseni in čez zimo zbere na zadrževalniku Medvedce.

STRM DVIG

Čeprav so gosi zelo zveste svojim tradicionalnim prezimovališčem, pa se premiki lahko zgodijo neopazno in skoraj čez noč. Na tak način je izginilo prenočišče na Ormoškem jezeru in na novo nastalo na zadrževalniku Medvedce. Na slednjem smo sive gosi med rednim štejem opazili samo petkrat med letoma 2002 in 2006. Med letoma 2007 in 2011 so bile opazovane okoli desetkrat letno z največ 45 osebkami. Po letu 2014 pa smo jih bolj ali manj redno

opazovali med avgustom in majem. Podobno velja tudi za beločelo gos, ki smo jo med letoma 2002 in 2010 zabeležili zgolj šestkrat, po letu 2011 pa pet do petnajstkrat na leto. Nekaj vsaj na videz nepovezanih sprememb, kot so dvig povprečne zimske temperature, povečanje populacije gosi, več vode pozimi itd., je prispevalo k temu, da od zime 2013/2014 gosi redno in v vedno večjem številu prezimujejo na zadrževalniku Medvedce. Danes na tem območju obe vrsti dosegata celo več kot 2 % regionalne populacije.

ENA ALI DVE VRSTI

Taksonomija se zaradi napredujoče genetike neprenehoma spreminja, zato nam ornitologom vsakič znova zagode, ko se spremeni število vrst, ki smo jih že ali pa jih še želimo opazovati. Kolikšno je število vrst iz rodu *Anser*, je odvisno od tega, v katero knjigo pogledamo. Še nedavno je bilo v omenjenem rodu sedem vrst (siva, njivska, kratkokljuna, beločela, mala, labodja in tibetanska). Novejša spoznanja so njivsko gos ločila na dve vrsti; eno iz tajge (*A. fabalis*) in drugo iz tundre (*A. serrirostris*). Dodatno v rod *Anser* spadajo še tri vrste, ki so bile občasno dodeljene rodu *Chen*, med njimi tudi snežna gos. Tudi sicer so njivske in beločele gosi razdeljene v mnoge podvrste. Za nekatere od njih se lahko v prihodnosti izkaže, da gre za ločene vrste. V Sloveniji se redno pojavljajo siva, beločela in njivska gos iz tajge. Redko se pojavljata še kratkokljuna in mala gos, v naravi pa sta bili opazovani tudi tujerodni labodja in tibetanska gos.

Gosi pogosto tvorijo mešane jate, zato si je posamezne ptice vredno dobro ogledati. Na sliki prevladujejo kratkokljune, vmes pa so še njivske in beločele gosi.

foto: Dejan Bordjan

OGROŽENE ALI NEOGROŽENE

Gosi so na začetku druge polovice prejšnjega stoletja veljale za ogrožene. Pojavljale se so v zelo majhnem številu in na omejenih območjih. Danes je povsem drugače, saj večina vrst nima statusa ogrožene vrste. Izjeme so mala in labodja gos, ki sta ranljivi vrsti, ter severnoameriška cesarska gos (*Anser canagica*), ki ima status vrste blizu ogroženosti. Z izjemo posameznih območij gre danes gosem v Evropi dobro in populacije se krepijo. V posameznih državah jih v poletnem času obravnavajo kot škodljivce in jih, ob preganjanju s kmetijskih površin, določeno število celo postrelijo.

VEGETARIJANCI

K večanju populacij gosi je prispevalo varovanje prezimovališč in gnezdišč ob zmanjšanem lovskem pritisku ter ugodnih spremembah v kmetijstvu. Njihova glavna prehrana so trave in šaši. Poleti hrano dopolnjujejo z jagodičjem, pozimi pa z žiti, zrnjem in drugimi poljščinami. So ena redkih skupin, na katere imajo intenzivna travišča in polja ozimnega žita ugoden vpliv. V Severni Ameriki kot vzrok za eksplozijo v številu snežnih gosi pripisujejo ravno za gosi ugodnim spremembam na prezimovališčih. Slaba stran nepreglednega števila gosi je prepašenost posameznih delov gnezdišč te vrste v tundri.

MED GNEZDIŠČI IN PREZIMOVALIŠČI

Gosi so v glavnem gnezdilke severnih zemljepisnih širin tako v Starem kot Novem svetu. Večina jih gnezdi v tundri (mala, beločela, tundrska

njivska, kratkokljuna, snežna gos), gorski tundri (tibetanska gos) in v tajgi (njivska gos). Izjemi sta siva in labodja gos. Obe sta razširjeni ob tajgi tudi v zmernih zemljepisnih širinah, siva gos v Evropi vse do Sredozemlja. Razširjenost v zmernem pasu je verjetno prispevala tudi k udomačitvi obeh vrst. Prezimovališča gosi so v zmernih širinah. V Evropi glavnina gosi prezimuje na enem od treh območij: Britansko otočje, Severnomorsko-Baltsko območje in Panonija. Manjša območja so še na mokriščih ob Črnem, Egejskem in Jadranskem morju.

Vzporedno z večanjem populacij gosi, ki prezimujejo na Britanskem otočju in ob Severnem morju, pa so se zgodili tudi premiki prezimovališč. Nam najbolj znan premik je predstavitev njivskih gosi iz Panonije na nižine ob Severnem morju, ki je lahko vsaj delno posledica velikega lovskega pritiska na panonskem območju. Še vedno v spominu ostaja nepregledna množica predvsem beločelih gosi, ki so v mrzli zimi leta 2012 priletele do Sredozemskega morja.

SIVA GOS

(*Anser anser*)

Siva gos je naša edina gnezdilka iz rodu *Anser*. Prva gnezditev je bila zabeležena leta 2010 v glinokopu Renče v Vipavski dolini. Po tem letu je bila kot gnezdilka potrjena še na Ledavskem jezeru leta 2014, ribniku Komarnik leta 2014, na Cerkniskem jezeru leta 2017 ter v Škocjanskem zatoku leta 2019. Vmes je bil poskus gnezdenja opazovan še na ribniku Vrbje. Siva gos je bistveno pogostejša v času selitve

SIVA GOS (*Anser anser*) je največja med našimi gosmi.
foto: Dejan Bordjan

BELOČELA GOS

(*Anser albifrons*) ima rožnat kljun in oranžne noge. Odrasle ptice imajo belo čelo in črne lise na prsih in po trebuhu.

foto: Dejan Bordjan

ter med prezimovanjem, ko jo lahko opazimo po večjem delu države. Več kot 100 osebkov je bilo zabeleženih le na nekaj mokriščih (Komarnik, Ljubljansko barje, Renče, akumulacija Krško), več kot 1000 pa samo na zadrževalniku Medvedce. Tam se pojavljajo gosi, ki so gnezdile na Češkem, Poljskem, Madžarskem in v Avstriji. Na ribniku Komarnik pa je nedavno bila opažena tudi gos s Finske, ki se je kasneje prestavila na zadrževalnik Medvedce. Vrsta se številčno in prostorsko krepi, zato jo lahko pričakujemo tako kot gnezdilko kot prezimovalko še na kakšni novi lokaciji.

BELOČELA GOS

(*Anser albifrons*)

Beločela gos gnezdi cirkumpolarno v tundri in prezimuje v zmernih širinah Severne Amerike, Azije in Evrope. Gosi, ki se pojavljajo pri nas, so del panske zimske populacije, ki se številčno krepi. Beločele gosi lahko največkrat opazujemo, ko se selijo med madžarskimi in italijanskimi mokrišči. Takrat se posamezne manjše jate usedajo na poplavljen površine in večja vodna telesa. Bistveno več pa jih Slovenijo samo preleti. Izjemno je opazovanje več kot 1200 gosi med preletom čez Ljubljansko barje. Manjša števila beločelih gosi lahko za krajši čas postojijo na mnogih, tudi manjših vodnih telesih. Večje skupine pa so bile zabeležene le na Cerkniškem jezeru in zadrževalniku Medvedce.

KRATKOKLJUNA GOS

(*Anser brachyrhynchus*)

Kratkokljuna gos gnezdi na Grenlandiji, Islandiji in otočju Swalbard, prezimuje pa na Britanskem otočju ter obalah Severnega morja. Povsod drugod

Danes na zadrževalniku Medvedce siva in beločela gos dosejata celo več kot dva odstotka regionalne populacije.

je občasna redka gostja. Enako velja tudi za Slovenijo, kjer imamo zabeleženi samo dve opazovanji. Obe sta izpred leta 2000, in sicer ena iz Škocjanskega zatoka, druga pa z Ormoškega jezera. Zaradi podobnosti z njivsko gosjo je bila mogoče kakšna tudi spregledana.

KRATKOKLJUNA GOS

(*Anser brachyrhynchus*) je krepkejša kot njivska gos, s krajšim kljunom, z rožnato liso ter rožnatimi nogami.

foto: Dejan Bordjan

Skupna značilnost **NJIVSKIH GOSI** (*Anser fabalis*) je oranžna lisa na sicer črnem kljunu ter oranžne noge. Vrsti iz tundre in tajge se razlikujeta po obliki in dolžini kljuna, velikosti oranžne lise ter dolžini vratu.

foto: iStock

NJIVSKA GOS

(*Anser fabalis*)

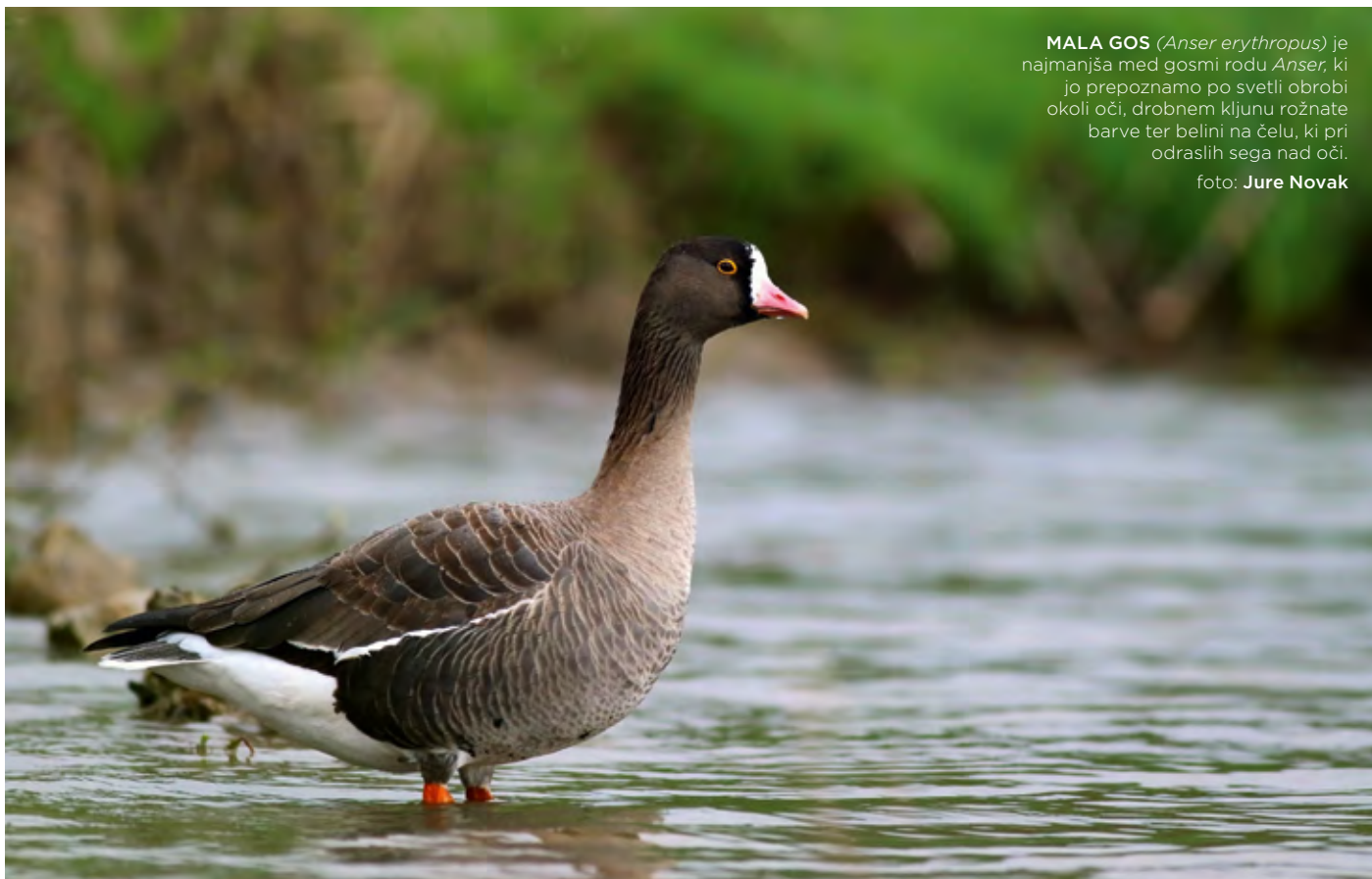
Njivska gos je bila nedavno razdeljena na dve vrsti, in sicer *Anser fabalis* in *A. serrirostris*. Vrsta *A. fabalis* prezimuje tudi v Panoniji in večino opazovanj v Sloveniji gre pripisati tej vrsti. Koliko je opazovanj tundrske vrste, žal ne vemo. Njivska gos je še v 90.-ih prezimovala v več tisočglavih jatah na Ormoškem jezeru. Po letu 2000 pa se je pojavljala vedno redkeje. Še do nekako leta 2011 jih je bilo med zimskim štetjem vodnih ptic zabeleženih nekaj sto v večini let. V zadnjih šestih letih pa smo jo zabeležili zgolj v dveh zimah in v obeh manj kot 20 osebkov. Razlogi za ta velik upad panonske populacije niso dobro znani. Verjetno je vzrok lov in premik prezimujoče populacije proti severnomorsko-baltski populaciji.

MALA GOS

(*Anser erythropus*)

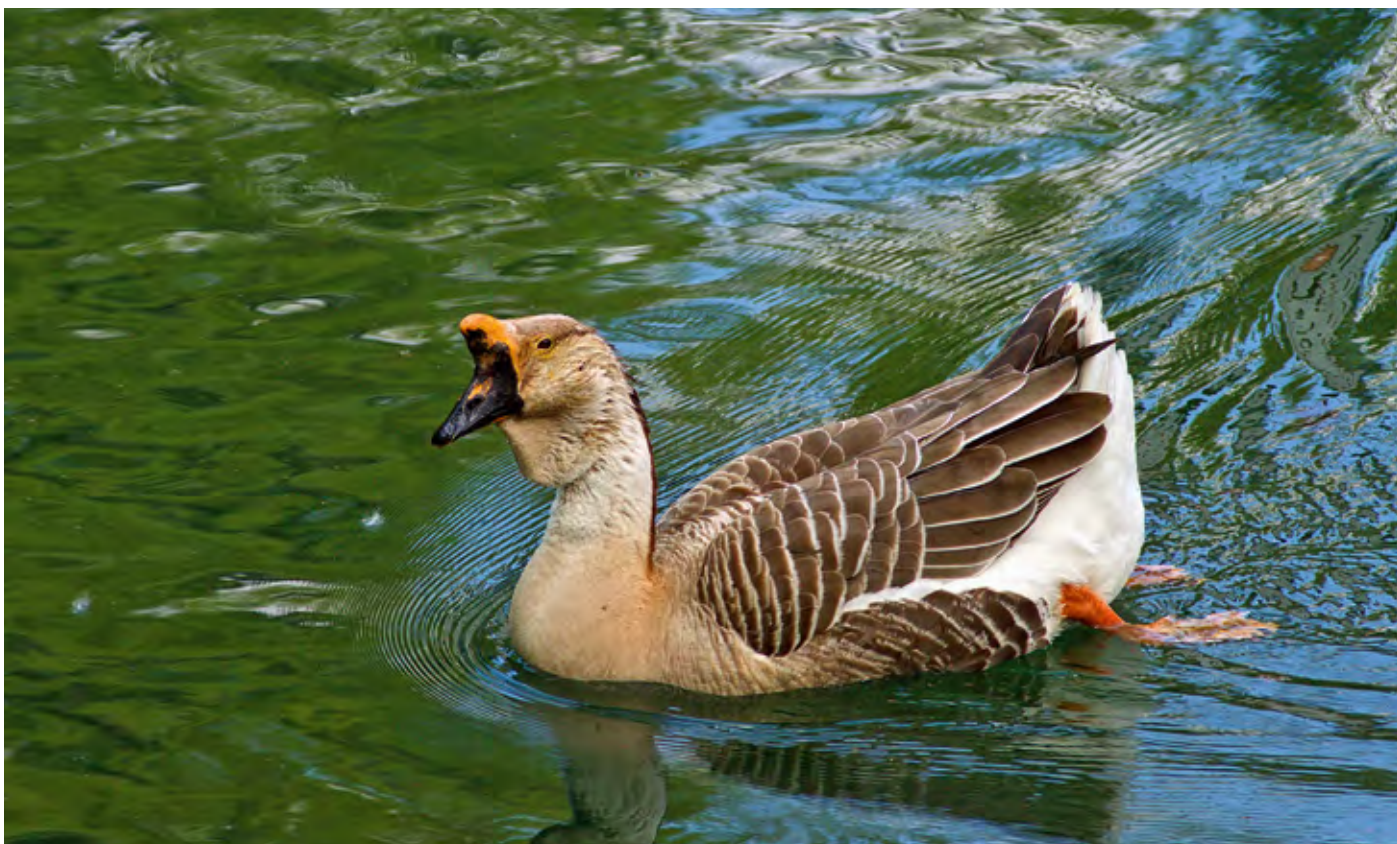
Mala gos je najredkejša vrsta iz rodu *Anser* v Evropi. Je tudi edina izmed evropskih vrst, ki je globalno ogrožena. Glavna prezimovališča vrste so na Poljskem, Madžarskem in v Grčiji. Je precej podobna

Z izjemo posameznih območij gre danes gosem v Evropi dobro in populacije se krepijo.

MALA GOS (*Anser erythropus*) je najmanjša med gosmi rodu *Anser*, ki jo prepoznamo po svetli obrobi okoli oči, drobnem kljunu rožnate barve ter belini na čelu, ki pri odraslih sega nad oči.

foto: Jure Novak

beločeli gosi in jo v večjih skupinah gosi zlahka spregledamo. V Sloveniji smo jo doslej opazovali štirikrat. Vsa opazovanja so iz obdobja po letu 2010. V primeru zadnjega opazovanja pri Šaleških jezerih izvor ptice ni bil jasen.

LABODJA IN TIBETANSKA GOS

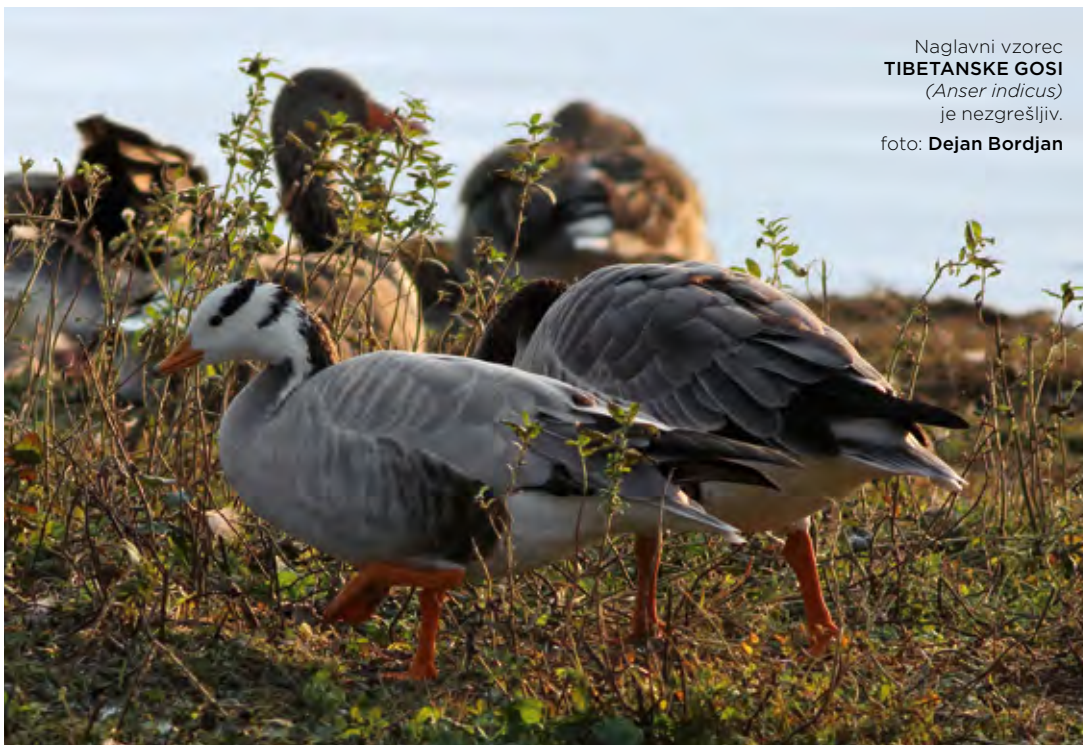
(*Anser cygnoides* in *A. indicus*)

Obe vrsti izvirata iz Azije in se pri nas pojavljata kot ubežnici. Za obe je bilo zabeleženih le nekaj opazovanj. Labodja gos je pogosto gojena domača

LABODJA GOS (*Anser cygnoides*) je po barvi in velikosti podobna sivi gosi. Od nje se razlikuje po dvobarvnem vratu z rjavimi toni. Kot edina vrsta gosi ima naglavno okrasje.

foto: **Bojan Škerjanc**

vrsta, ki v vzhodni Aziji med domačo perjadjo zamenja našo sivo gos. Večina labodjih gosi pri nas je ubežnic z dvorišč. Tibetanska gos je gnezdilka visokih planot osrednje Azije, kjer gnezdi ob višinskih mokriščih. Znana je po selitvi čez Himalajo na poti do prezimovališč v Indiji. Pri nas se pojavlja kot ubežnica s parkovnih površin.

Naglavni vzorec
TIBETANSKE GOSI
(*Anser indicus*)
je neugrešljiv.

foto: **Dejan Bordjan**

DR. DEJAN BORDJAN je kot asistent zaposlen na Oddelku za gozdarstvo Biotehniške fakultete v Ljubljani. Med pticami so mu najbližje vodne ptice in ujede, še posebej race, lunji in škarniki. Veliko svojega prostega časa preživi na Mednarodno pomembnem območju za ptice Črete, kjer spremlja fenologijo in gnezditve tam pojavljajočih se ptic. Sicer pa se za sproščanje ukvarja z vrtnarstvom.